

Per Gustafson

Mormor vabbar: om tjänsteresor, könsroller och familjeliv

I dagens alltmer mobila samhälle är resor en viktig del av arbetslivet. I denna artikel undersöks relationen mellan arbete, familjeliv och resande genom intervjuer med en grupp frekventa affärsresenärer. Intervjuerna visar att familjeförhållanden ofta har betydelse för om man reser, hur man reser och hur man upplever sitt resande. För dem som reser mycket kan resandet också ha konsekvenser för resenärens familjerelationer och för hela familjens vardagliga tillvaro.

Under de senaste årtiondena har resor blivit ett allt viktigare inslag i arbetslivet, och det är i synnerhet bland chefer och högre tjänstemän som tjänsteresandet ökat i omfattning. Orsakerna är flera, inte minst har samhällets globalisering tillsammans med utvecklingen av nätverks- och projektbaserade arbetsformer inneburit ökade behov av att kommunicera och bygga relationer inom och mellan verksamheter på geografiskt åtskilda platser (t ex Aguilera 2008; Doyle och Nathan 2001, s 7-13). Men vilka konsekvenser detta ökade resande får för resenärerna, för deras arbetsorganisationer och för samhället i stort, är än så länge ett ganska utforskat område.

I denna artikel riktas uppmärksamheten mot resandets konsekvenser för resenärerna och närmare bestämt hur ett omfattande resande i tjänsten påverkar relationen mellan arbete och familjeliv. Artikeln knyter an till aktuella vetenskapliga och samhällsliga diskussioner om det ibland konfliktfyllda förhållandet mellan arbete och familj och om de konkurrerande krav på tillgänglighet och engagemang som framförallt yrkesarbetande småbarnsföräldrar möter idag (Darrah m fl 2007, Guest 2002, Larsson 2007). Just tjänsteresande är ett arbetsvillkor som av flera skäl är intressant i dessa diskussioner.

Per Gustafson är forskare vid Institutet för bostads- och urbanforskning, Uppsala universitet.
per.gustafson@ibf.uu.se

Studien är finansierad av FAS (Forskningsrådet för arbetsliv och socialvetenskap) genom projektet "Att resa i tjänsten – överväganden, strategier, konsekvenser", se <http://www.ibf.uu.se/travel>. Tack till alla som medverkat i intervjuundersökningen, till Sveriges Affärsreseförening (SBTA) som hjälpt till att rekrytera intervjupersoner och till Ann Bergman som lämnat kloka kommentarer om en tidigare version av texten.

Artikeln baseras på intervjuer med frekventa affärsresenärer. Den undersöker hur resandet påverkar resenärernas familjeliv, hur familjelivet påverkar resandet och vilka strategier och förhållningssätt resenärerna utvecklar för att kombinera arbete, familj och resande. En kompletterande fråga är om det finns skillnader mellan kvinnliga och manliga resenärer i dessa avseenden och hur dessa skillnader i så fall ser ut. I nästa avsnitt motiveras dessa frågor lite närmare med referens till tidigare forskning. Efter ett kort metodavsnitt följer sedan analyser av hur resande och familjeliv påverkar varandra och hur resenärerna mer allmänt förhåller sig till sitt resande. Artikeln avslutas med en sammanfattande diskussion.

Om tjänsteresor, könsroller och familjeliv

Dagens arbetsliv ger upphov till flera olika slags resor – pendling, förar- och besättningsresor, och olika former av tjänsteresor (jfr Gustafson 2005, s 26-27). Det resande som står i fokus för denna artikel är traditionellt affärsresande, främst resor till interna och externa möten av olika slag, men även en del resor till mässor, konferenser, utbildningar och liknande. De som har ett sådant resande är i stor utsträckning chefer och högre tjänstemän (Doyle och Nathan 2001, s 1-2; Gustafson 2009, s 34-36). De har ofta ett starkt engagemang i sitt arbete och stimulerande men samtidigt krävande arbetsuppgifter, det vill säga den typ av arbeten och arbetsförhållanden som skapar förutsättningar för ”gränslöst arbete” (Allvin m fl 2006; Lewis 2003, s 346-347). Resande och yrkesmässig karriär sammanfaller dessutom ofta i tid med att de har familj och barn. Affärsresenärer är därmed en grupp som i hög grad berörs av dagens diskussioner om ”livspussel” och svårigheten att hitta en ”balans” mellan arbete och familjeliv.

Själva resandet kan innebära en särskild komplikation i sammanhanget, då i synnerhet längre resor innebär att man är mindre tillgänglig, både i tid och rum, för sin familj (Bergman och Gustafson 2008). Flera undersökningar har också funnit att tjänsteresande kan göra att relationen mellan arbete och familj upplevs som mer problematisk av såväl resenären som övriga familjemedlemmar (t ex Bergström 2008, s 41-45; Espino m fl 2002; Hill m fl 2004, s 1308-1309). Enstaka studier menar dock att resandet även kan ha positiva innebörder för familjen, bland annat genom att ge resenären ”respit” och tid för återhämtning (Bergström 2008, s 37-38; Westman och Etzion 2002).

Ett välkänt faktum är att såväl affärsresande som annat resande i tjänsten är kraftigt mansdominerat (Gustafson 2005, s 35-37; Presser och Hermsen 1996, s 100-101; Roehling och Bultman 2002, s 283). Detta har forskare velat förklara med traditionella könsroller. Trots dagens jämställdhetsnormer visar det sig att kvinnor fortfarande ägnar mer tid än män åt hushållsarbete och ofta har eller förväntas ha huvudansvaret för hem och familj (Kugelberg 2006; Magnusson 2006, s 186-199; SCB 2003, s 59-60). Därför, menar man, kan kvinnor vara

mindre benägna att ta arbeten som innebär mycket resande och därmed mycket bortovaro från hemmet, och det är också tänkbart att arbetsgivare är mindre benägna att anställa kvinnor på sådana befattningar (Davies 2004; Presser och Hermsen 1996, s 88-90). Kvinnor tycks också, i högre grad än män, avstå från tjänsteresor under den period de har småbarn (Gustafson 2006; Roehling och Bultman 2002, s 283).

När det gäller kvinnor som faktiskt reser mycket i tjänsten tyder vissa studier på att de upplever sitt resande som mer påfrestande än vad manliga resenärer gör, just på grund av kvinnors större ansvar och engagemang för hem och familj (Bergström 2008, 2009; Loosemore och Waters 2004; Roehling och Bultman 2002). Andra undersökningar har däremot inte hittat några tydliga könsskillnader i detta avseende (Espino m fl 2002; Vormbrock 1993, s 135). Aziz och Cunningham (2008) har mer allmänt föreslagit att traditionella könsroller och deras påverkan på relationen mellan arbete och familj idag tenderar att få minskad betydelse, i synnerhet bland de kvinnor och män som har ett stort engagemang i yrkesarbete och karriär.

Så ser bakgrunden ut till de frågor som undersöks i artikeln. Det finns som synes en del tidigare forskning på området, men ett par saker särskiljer denna studie. Den bygger på relativt långa samtalsintervjuer med affärsresenärer, ofta chefer och högre tjänstemän, och ger en närbild av resandets betydelse för denna kategori resenärer. Dessutom undersöks inte bara vilka konsekvenser resandet har, utan också vilka strategier resenärerna har för att hantera sitt resande och relationen mellan resande, arbete och familj.

Material och metod

Artikeln baseras på en intervjuundersökning med reseansvariga och affärsresenärer vid svenska företag och myndigheter. Till att börja med intervjuades tolv reseansvariga ("travel managers"), som rekryterades bland medlemmarna i Sveriges Affärsreseförening. Åtta av dem arbetade vid privata företag och fyra vid offentliga myndigheter, och deras arbetsuppgifter innebar i regel ansvar för upphandling/avtal, policy, administrativa rutiner och uppföljning på reseområdet. Under intervjuerna fick de berätta hur resandet vid deras företag/myndigheter var organiserat och hur det fungerade för resenärerna. Varje reseansvarig fick också en förfrågan om att rekrytera ett par tjänsteresenärer för separata intervjuer, vilket elva av dem gjorde. Totalt intervjuades 22 resenärer, tio kvinnor och tolv män, som de reseansvariga betraktade som frekventa resenärer. Deras resmängd varierade emellertid mycket, från 25-30 resdagar per år upp till cirka 180. Resenärerna var i åldrarna 28-58 år, i de flesta fall chefer eller högre tjänstemän som reste till möten av olika slag. Av de 22 resenärerna bodde 16 tillsammans med en partner och tolv hade hemmavarande barn. Intervjuerna med resenärer innehöll bland

annat frågor om hur de reste, vilka konsekvenser resandet hade för deras arbete och för livet utanför arbetet, och vilka strategier de hade för sitt resande. Intervjuerna, som i regel varade mellan en och två timmar, har sedan skrivits ut och analyserats tematiskt. De följande analyserna bygger främst på intervjuerna med de resenärer som hade familj, även om enstaka noteringar från andra intervjuer också förekommer. De personnamn som nämns är fingerade, och i en del citat har mindre språkliga redigeringar gjorts för att anpassa talspråk till skriftspråk.

Resandet påverkar familjelivet

Intervjuerna visar att ett omfattande tjänsteresande påverkar familjelivet på flera sätt. Det kräver planering, förberedelser och organisation, och kan ha såväl praktiska som känslomässiga konsekvenser för resenärer och övriga familjemedlemmar.

Ett djävulskt pusslande

Längre tjänsteresor innebär att resenären periodvis är borta från hemmet och hemorten. Om man har familj, och i synnerhet om man har småbarn hemma, krävs därmed en del planering och samordning för att få familjelivet att fungera, och just planerandet var ofta det första resenärerna tog upp när de fick frågor om resande och familj. I barnfamiljer krävs förstås alltid en del planerande, men om den ena eller (vilket ibland var fallet) båda föräldrarna reste i tjänsten ökade kraven på noggrannhet och framförhållning.

Erik arbetade som svensk försäljningschef i ett internationellt företag, och reste regelbundet till möten med sina motsvarigheter i de andra nordiska länderna och gjorde även resor med kunder till företagets anläggningar ute i Europa. Han uppskattade att han reste mellan 60 och 80 dagar om året. Hans fru hade en chefsposition med nordiskt ansvar i ett annat företag, så även hon reste mycket. Deras sexårige son gick fortfarande på dagis:

Erik: Så det är ett djävulskt pusslande rent ut sagt. [...] Det är alltså sex månaders framförhållning i kalendern för att hämta och lämna, hämta och lämna på dagis alltså. Så det är ett enormt pussel.

Flera av de intervjuade gav liknande beskrivningar av hur man jämförde kalendrar och skrev in sitt eget och sin partners resande (och andra engagemang) långt i förväg för att se till att de inte krockade. Framförhållning och möjlighet att själv styra resandet var viktiga faktorer. Ett par resenärer beskrev hur deras partners resande bestämdes långt i förväg och sedan inte gick att ändra, medan de för egen del kunde planera sitt resande ganska mycket själva. Resultatet blev att partners ”oflexibla” resande angav ramarna för deras eget mer ”flexibla” resande – först bokade de in partners resor, sedan fick de, utifrån detta, boka in sina egna möten och resor.

Störst problem blir det förstås om resenären har litet inflytande över sin reseplanering och resor bestäms med kort varsel. Lotta var personalchef vid ett svenskt företag med verksamhet i flera östeuropeiska länder och hon reste mycket, uppskattningsvis 100-120 dagar om året. Hennes resande var dessutom, konstaterade hon, väldigt ad hoc-betonat. En del möten var planerade några veckor i förväg, men ofta var det någon av de utländska cheferna som ringde, behövde hjälp med något personalärende och förväntade sig att hon skulle vara på plats inom några dagar. Lottas man gjorde inga längre resor i tjänsten, och fick därför ta hand om parets snart treåriga dotter när Lotta var på resa. Detta var, konstaterade Lotta, en förutsättning för att hon själv skulle kunna arbeta och resa som hon gjorde. Men trots att maken inte reste kunde han ibland ha åtaganden som gjorde att Lotta behövde vara tillgänglig på hemmaplan:

Lotta: Sen ibland händer det ju att jag inte, att min man säger att den här veckan får du inte resa. Och det har hänt att jag har gjort det ändå, och det har inte känts bra. Det är jättedåligt. För det är verkligen respektlöst mot honom också, och det kan han prata om fortfarande [skratt] så där. Alltså det är ... en jäkla utmaning för mig personligen att sätta gränser, själv. Och att inte offra mig eller familjen på jobbet.

Lottas tal om att själv ”sätta gränser” säger också något mer allmänt om hur arbetssituationen såg ut för henne och många andra frekventa affärsresenärer. De hade ofta en hög arbetsbelastning och ett starkt engagemang i sitt arbete, och samtidigt var det ofta i hög grad upp till dem själva att organisera, planera och sätta gränser för arbetet (jfr Allvin m fl 2006).

Det blir sånt tryck på min fru

Även om man kan planera, och lyckas hålla sig till det man planerar, så innebär ett omfattande resande ändå att man är mindre tillgänglig för sin familj. Den som reser mycket och har många övernattningar i samband med tjänsteresor tillbringar helt enkelt mindre tid tillsammans med familjen, och när man är på resa har man inte möjlighet att med kort varsel komma hem.

Detta har, till att börja med, konsekvenser för det vardagliga arbetet som man gör i hemmet – att laga mat, städa, tvätta, ta hand om barnen och så vidare. Den begränsade tillgängligheten i tid och rum kunde ibland upplevas som påfrestande både av resenärernas familjemedlemmar, som periodvis fick göra en större insats hemma, och av resenärerna själva som ibland hade dåligt samvete eller kände ett behov av att ”kompensera” när de kom hem.

Thomas arbetade som expert vid en svensk myndighet och gjorde ofta utlandsresor för att företräda Sverige i olika EU-sammanhang. När intervjun gjor-

des hade han just kommit hem från ett tredagarsmöte i Paris. Hemma hade han fru och två barn, tre och åtta år gamla. Även om hans fru, som inte reste i tjänsten, accepterade att han hade ett arbete med mycket resor så kunde han ibland tycka att det kändes jobbigt:

Thomas: Det blir ju så här att är jag borta så blir det liksom sånt tryck på [min fru] då som behöver göra, som dels inte, kör inte bil [...] och då blir det besvärligt med, jag menar ska dottern på sång då så ska man lämna där och så har man gossen med sig och så, ja det blir mycket logistik va. Och nu har de varit sjuka en del och man känner att det är inget roligt när man sitter nästan och "Nu ska jag ut och cruisa på Seine" och, lite så, "Ja, ha det bra med barnen!" liksom [skratt].

Att "cruisa på Seine", som Thomas och hans kollegor gjorde i anslutning till ett arbetsmöte, var emellertid ett undantag. I de flesta fall präglades de intervjuades tjänsteresor av mycket arbete och liten eller ingen tid för fritidsaktiviteter. Tidigare forskning om tjänsteresande har pekat på att både resandet i sig och arbetsbördan under resorna kan bli påfrestande för dem som reser mycket (Ivancevich m fl 2003). Flera resenärer talade också om trötthet, att man egentligen skulle vilja vila ut när man kom hem till familjen efter några dagars resa, men istället kände att det fanns arbetsuppgifter hemma som man borde ta tag i.

När det gäller fördelningen av hemarbete mellan makar har tidigare studier pekat mot att kvinnor, även om de reser i tjänsten eller på andra sätt har ett påfrestande arbete, tenderar att göra merparten av hem- och hushållsarbetet (Bergman och Gustafson 2008, s 23; Bergström 2009). Sådana tendenser fanns även i några intervjuer i denna undersökning, men de flesta resenärerna menade ändå att de och deras makar eller sambor delade ganska lika på hemarbetet. Några delade på allt, andra hade olika uppgifter men upplevde att de sammantaget gjorde ungefär lika stora insatser. I synnerhet bland yngre resenärer och barnfamiljer framträdde ofta ett tydligt jämställdhetsideal när det gällde att dela på hemarbetet (jfr Aziz och Cunningham 2008).

En aspekt där man ändå kan se en viss könsskillnad gäller det mer övergripande ansvaret för planering och förberedelser i samband med resor, främst då i barnfamiljer. Ett tydligt uttryck är intervjun med Cecilia. Hon hade tre barn mellan två och fem år och hade därför minskat sitt resande till mellan 25 och 30 dagar per år. Även hennes man reste i tjänsten och hon beskrev att det krävdes mycket planering för att få vardagen att fungera. Hon menade att de delade ganska jämnt på hemarbetet, hon kanske gjorde något mer, men att det ändå fanns en skillnad:

Cecilia: Det kanske är skillnad mellan mig och min man där, för att jag är väldigt, ser till att allt är på plats till veckan. Att de kommer ihåg att det är skridskor på onsdag, och att alla kläder är tvättade inför veckan när jag ska vara bortrest så att de har ... att det finns hemma, till deras matsäckar. De har, mina barn går på ett ur-och-skur-dagis, de är väldigt mycket ute, så det ska vara ordning, allt sånt ska vara klart. Och ringt och kollat så att, ja att barnvakten kommer och hämtar på den tiden som barnvakten ska hämta och, ja ... Och det gör inte min man när han reser.

Intervjuare: Jaha, du har ansvaret även om du är borta?

Cecilia: Ja, jag lägger på mig det, medan han med gott samvete kan åka bort och veta att det sköter sig självt.

Detta mönster var inte genomgående men det återkom, mer eller mindre tydligt, även i några av de andra intervjuerna. Det är också ett tema som förekommer i forskningen om familj och könsrelationer (Magnusson 2006, s 172-177). Det tolkas där som ett uttryck för traditionella könsroller, som innebär att trots jämställdhetsideal och kvinnors ökade förvärvsarbete så förväntas kvinnor fortfarande ofta ha ett slags huvudansvar för att familjelivet fungerar. På samma sätt som förmågan att sätta gränser för arbetet blir en viktig fråga för dem med "gränslösa" arbetsförhållanden (Allvin m fl 2006), kan man också tala om en förmåga att sätta gränser när det gäller familjeliv och hushållsarbete. Här tycks män ofta ha lättare än kvinnor att sätta gränser för sina insatser och sitt engagemang (Magnusson 2006, s 186-199).

Även om det förstås är svårt att veta hur fördelningen av hemarbete mellan makar faktiskt ser ut efter att bara ha intervjuat ena parten, så blir huvudintrycket ändå att resandet innebär ett mer pressat vardagsliv för båda parter. Resenärens partner får mer att göra när resenären är borta, resenären själv får mer att göra när han eller hon är hemma, man har sämre "marginaler" vid sjukdom och andra oförutsedda händelser och det krävs (ännu) mer planering, framförhållning och förhandlande än annars för att få arbete och familjeliv att fungera. Men ibland tycks också traditionella könsroller slå igenom, på så sätt att flera kvinnliga resenärer trots allt tar ett huvudansvar för hem och familj (jfr Bergström 2009; Bonnet m fl 2008, s 151).

Då kontaktade jag min mamma

För de resenärer som hade småbarn kunde föräldrar och svärföräldrar också vara en viktig resurs för att få tillvaron att gå ihop. Om båda makarna yrkesarbetade, vilket var det vanliga bland de intervjuade, kunde det vara svårt för den som inte reste att både hämta och lämna på dagis flera dagar i sträck, eller att stanna hemma om något barn blev sjukt. I synnerhet de som gjorde längre resor kunde då

behöva avlastning. När föräldrar och svärföräldrar inte bodde på samma ort som resenären fick de helt enkelt komma och sova över några dagar. Detta krävde förstås en viss framförhållning, särskilt om släktingarna fortfarande arbetade.

Cecilia gjorde ibland längre utlandsresor, och eftersom även hennes man hade en del resande i arbetet behövde de periodvis hjälp av sina föräldrar med barnen. Men då föräldrarna bodde en bit bort så var det ”ett litet projekt” för dem, konstaterade Cecilia, och hon såg därför till att boka in dem långt i förväg:

Cecilia: Men när jag är borta så får man försöka involvera svärmor eller min mamma, eller att nån kommer och täcker upp. När man är borta en vecka till exempel, då kan inte min man hämta och lämna varje dag en hel vecka, det är ohållbart. Så då brukar vi försöka, kanske en ..., så lång tid innan som möjligt, be att nån av dem kommer och är barnvakt. Som nu så vet jag kanske, jag visste att jag skulle resa i första veckan i mars, så redan i januari så kontaktade jag min mamma och frågade om hon kunde liksom på nåt sätt ställa upp då.

Att ”ställa upp” kunde innebära att komma till Stockholm, där familjen bodde, och vara barnvakt några dagar. Det kunde också innebära att vara beredd att rycka in om något barn skulle bli sjukt. Ett par gånger hade Cecilias mamma fått ta ledigt från sitt arbete och ”vabba” när Cecilia själv varit ute på resa. Liknande strategier, med mor- och farföräldrar som återkommande barnvakt eller ”jourpersonal” i akuta situationer, förekom bland flera av småbarnsföräldrarna i studien. Några av de intervjuade hade också någon form av hem- eller städhjälp, som antingen de själva eller deras arbetsgivare betalade för.

Allting utom ditt sällskap

Men resandets påverkan på familjelivet handlar inte bara om hushållsarbete, barnpassning och vem som får utföra den ena eller andra uppgiften i hemmet. Det handlar också om närvaro, gemenskap, att göra saker tillsammans, och den som reser mycket får mindre tid även för detta. Flera av resenärerna talade i intervjuerna om att deras makar, sambor eller barn kunde känna sig ensamma och tycka det var tråkigt när de var borta. Bland de resenärer som hade familj var resandet ofta något man hade diskuterat hemma och flera betonade just hur viktigt det var att prata och känna att man var överens med sin partner om resandet och dess konsekvenser. En ensamstående manlig resenär berättade också att hans mycket intensiva resande förmodligen varit en orsak till att hans tidigare förhållande inte hade fungerat.

För mindre barn kan det också vara svårt att förstå och acceptera att föräldrarna ”är borta” när de är på tjänsteresa. Det var framförallt några av de kvinnliga

resenärerna som tog upp detta i intervjuerna. Flera betonade att det var viktigt att alltid tala om för barnen i förväg att man skulle vara borta och när man skulle komma hem. Lotta hade en egen metod:

Lotta: Jag säger kvällen innan jag ska resa att jag kommer att flyga flygplan, och sen så berättar jag hur många Bolibompa jag kommer att vara borta. Och är det fler än två Bolibompa så ritar jag ett litet schema där hon får kryssa varje kväll. Så att hon vet nästan, först är det flygplan på första och sen så sista är det ett hjärta så vet hon att då kommer jag hem, så då får hon ... Och det är jättebra, när jag pratar med henne så frågar hon alltid "Kommer du hem till mig nu?" säger hon. Har du kryssat klart då? "Nej." Finns det fler att fylla i? "Ja." Jamen jag kommer när den är ifylld, så där, så hon vet. Sen försöker hon kryssa flera rutor förstås [skratt].

De flesta resenärer som hade familj ringde också hem varje dag (ibland kompletterat med sms) när de var på längre resor, för att stämma av med partnern och ofta också för att säga godnatt till barnen. Mobiltelefonen var förstås viktig (jfr Lowry och Moskos 2008), men den tekniska utvecklingen har även medfört andra möjligheter. Gunnar hade ett mycket omfattande internationellt resande i samband med expertuppdrag för EU och för den statliga myndighet där han var anställd. Han var ensamstående, men hans 20-årige son bodde kvar hemma. Gunnar beskrev hur de höll kontakt "jämt och ständigt" med hjälp av Msn och Skype, och om maten började ta slut när han var borta kunde han gå in via sin Internetbank och se till att sonen hade pengar på sitt kontokort:

Gunnar: Tekniken ger ju en möjlighet att både kunna hjälpa till och kommunicera och fixa allting på distans va. Som du inte hade innan. Allting utom ditt sällskap i princip.

Men ibland är det förstås just sällskap och fysisk närvaro som behövs. Ett område där föräldrar ofta förväntas engagera sig är barnens fritidsaktiviteter, och flera av de intervjuade nämnde att resandet gjorde det svårt för dem att hinna med sådana engagemang. Att vara tränare för dotterns fotbollslag skulle aldrig fungera, sade Thomas, och Magnus, projektledare med två barn och mellan 80 och 100 resdagar om året, konstaterade att:

Magnus: ... då gäller det ju att skicka dem på rätt aktiviteter [skratt]. Det är ju jävla dumt att bli hockeyförälder liksom. Det är bättre att de spelar badminton då va.

En annan aspekt av resenärers begränsade tid är att många prioriterar umgänge med familjen väldigt starkt när de väl är hemma. Flera av de intervjuade gav exempel på hur de av den anledningen valde bort annat umgänge, egna fritidsaktiviteter och jobbrelaterade kvällsaktiviteter. Om man har småbarn kan man ändå få göra sådana prioriteringar, men ett omfattande resande gör att man har ännu mindre tid över. Dessutom kan resandet i sig vara slitsamt, så att resenärerna är trötta och helst bara vill vila och ta det lugnt när de kommer hem.

Samtidigt pekade några av de intervjuade på att resande och bortovaro ibland också kunde vara positivt för familjen. Lotta menade att hennes man fick en bättre relation till deras dotter genom att han ibland fick vara ensam med henne, och en annan kvinnlig resenär menade på samma sätt att det var "kvalitet" för henne att få vara ensam med barnen när hennes man var ute och reste. Även ett par andra resenärer trodde att deras partners uppskattade att få vara för sig själva ibland, så länge det inte blev för långa perioder.

Familjelivet påverkar resandet

Det är emellertid inte bara så att tjänsteresandet påverkar familjelivet, utan påverkan kan också gå i motsatt riktning. Familjen kan påverka om man reser, hur man reser och hur man upplever sitt resande.

Sånt liv vill jag inte ha

Ett mycket framträdande tema i intervjuerna var hur resenärerna på olika sätt försökte anpassa sitt resande för att undvika konflikter mellan resande och familj. Resenärerna i undersökningen var ju utvalda just för att de reste mycket i tjänsten, men för många av dem var detta ingen självklarhet. Flera hade avstått helt från att resa under de år de haft småbarn hemma, och i några fall aktivt avböjt förfrågningar om arbeten som skulle inneburet resande.

Rolf bodde i Göteborg och hade ganska nyligen tillträtt en tjänst som innebar veckopendling till Stockholm och därutöver ett par resor i veckan till företagets pågående projekt i de nordiska länderna. Han var gift och hade fyra barn, men det var först när barnen vuxit upp, och två av dem flyttat hemifrån, som han kunnat tänka sig att ta ett sådant arbete:

Rolf: Det är ju inte så att jag inte haft erbjudanden genom åren då att ta jobb som både skulle ha inneburit resa eller flytta helt och hållet, men jag har ändå blivit kvar i Göteborg, och ett stort skäl till det är ju familjesituationen då va. Jag har valt det, att liksom vara närvarande, vara aktiv med barnens fritidsintressen och så. Det är ett val man får göra.

Även de som reste en del upplevde ibland att de valde och valde bort arbeten och arbetsuppgifter av hänsyn till familjen. Thomas representerade som sagt ofta Sverige i expertorgan på EU-nivå, och hade uppskattningsvis 50-60 resdagar per år. Nu såg han en möjlighet att gå vidare till uppgifter inom den världsomspännande organisationen på hans fackområde, men kände stor tveksamhet till att ta det steget – det skulle innebära ett ännu mer omfattande resande, och inte bara inom Europa utan även till Nordamerika och Asien. Om han inte haft familj, konstaterade han, skulle han inte ha tvekat, men nu fick det nog vänta en tid.

Ett annat exempel är Erika. Hon hade tidigare arbetat som managementkonsult, vilket inneburit mycket resor till olika uppdragsgivare. Det var ett resande som hon själv hade liten kontroll över och som fungerade dåligt med hennes familjesituation (man och två barn):

Erika: Det var en stor anledning till att jag sökte mig från managementkonsultrollen, att jag inte ägde min egen agenda. [...] tillsammans med min man, då var det ju mycket enklare att vara flexibel och resa och allting liksom. Men sen barnen kom så ... att inte veta om två månader vilket uppdrag du är på, vilken kund du jobbar med, om du jobbar hos kunden eller på kontoret, var finns kunden, i Korpilombolo eller i utkanten av Stockholm eller på Stureplan eller var finns kunden, i London? Du kunde ju inte ens veta, kan jag hämta och lämna på dagis? Måste jag gå ner i arbetstid för att ha en chans att hinna hämta och lämna på dagis? Alltså såna saker, med bara några veckor eller månaders ... nej tack. Sånt liv vill inte jag ha. Det tog alldeles för mycket av mig som person och av mitt privata, så det var en mycket stor anledning till att jag bytte.

När hon sökt sitt nuvarande arbete hade det därför varit ett viktigt mål för henne att få ett mer hanterbart resande. Hon var van vid att resa i arbetet och ville gärna fortsätta med det, men hon var noga med att ta reda på hur resandet skulle se ut – hur ofta hon skulle resa, vart, och på vilka villkor. I sitt nya jobb, som inköpare, reste hon 60-70 dagar om året, men det var ett resande som var mer förutsägbart och planerbart – och nästan aldrig innebar mer än en övernattningsnatt – och därmed fungerade bättre för familjen.

Erika fick alltså byta både arbetsgivare och arbetsuppgifter för att få ett sådant resande. Ofta kunde man anpassa resandet men ändå stanna kvar inom samma företag, och ibland också ha kvar samma befattning. Ett vanligt mönster i intervjuerna var att småbarnsföräldrar som rest mycket innan de fick barn försökte dra ner på sitt resande när barnen kom:

Cecilia: Jag försöker korta ner så mycket som möjligt för jag har familj. Tidigare kunde jag tycka att det var väldigt kul att vara borta två veckor, och passa på att besöka tre länder i Afrika, vara borta en längre period. Men nu vill jag resa så kort som möjligt.

Här fanns flera strategier. Det kunde handla om att göra färre resor, ibland genom att ersätta personliga möten med telefon- eller videokonferenser, ibland genom att systematiskt planera in flera möten eller andra ärenden de dagar man reste. Flera strävade också efter att minimera antalet övernattningar för att få kortare perioder av bortovaro från familjen, även om det ibland innebar att man fick avstå från delar av mötesprogram, kvällsaktiviteter och liknande. Om möjligt försökte man ibland anpassa sina restider för att kunna hämta eller lämna barn på dagis, eller åtminstone hinna hem innan barnen gick till sängs på kvällen.

Överhuvudtaget var tidsstrategier viktiga för många av resenärerna. De höll ofta noga reda på ankomst- och avgångstider, väntetider på olika flygterminaler och så vidare, och planerade sitt resande i detalj för att minimera bortovaron från familjen. De som reste riktigt mycket försökte ofta lägga in någon "resefri" dag i veckan (gärna fredag), då de in i det längsta undvek att resa. Några arbetade också hemifrån eller slutade lite tidigare den dagen, för att finnas till hands för familjen, eller i något fall för att jobba undan lite städning och annat hemarbete inför helgen.

Dessa olika strategier tog sig starkast uttryck bland småbarnsföräldrar, men även gifta eller sammanboende resenärer utan barn hemma kände ibland behov av att på olika sätt anpassa resandet till sin partner. Allmänt tyder en del tidigare forskning (Bergström 2008; Gustafson 2006), liksom resonemangen ovan om traditionella könsroller, på att kvinnor i högre grad än män anpassar sitt resande till familjen. Flera av de reseansvariga som intervjuades (liksom ett par ensamstående resenärer) menade också att kvinnor tar större hänsyn till familjen när de planerar sitt resande och, som en reseansvarig uttryckte det, "vågar säga nej" till att resa i vissa lägen. Av resenärintervjuerna framgår emellertid att det även finns män som minskar sitt resande eller helt avstår från att resa för att bättre kunna kombinera arbete och familjeliv.

Inte lika roligt att resa

Som flera exempel redan visat kan resenärens familjesituation och relationer med övriga familjemedlemmar också påverka upplevelsen av resandet (Espino m fl 2002). Cecilia berättade (jfr citatet ovan) att hon tidigare tyckte det var kul att vara iväg på längre resor, men sedan hon fått sina tre barn, konstaterade hon senare i intervjun, var "inte resandet lika roligt som det var tidigare". I intervju-materialet framträder åtminstone tre olika skäl till sådana upplevelser.

Ett skäl handlar om solidaritet med partnern, i kombination med uttalat eller outtalat dåligt samvete. Även om resenären diskuterat sitt resande med familjen och man är överens om hur resande och familjeliv ska organiseras, så kan det ändå kännas jobbigt att resa iväg när barnen är sjuka eller partnern har en pressad arbetssituation. Ett andra skäl är att familjeliv och omfattande resande allmänt leder till att vardagslivet blir mer pressat. ”Man är trött redan när man åker”, konstaterade Cecilia, och då blir det förstås också svårare att uppleva resan som något roligt och spännande. Ett tredje skäl handlar om saknad och hemlängtan, att man helt enkelt känner att man hellre skulle vilja vara hemma med familjen än borta på ett hotellrum:

Lotta: ... det var nån kväll i Warszawa som jag fick såhär riktigt kramp i hjärtat nästan och bara kände ”vad gör jag här?” Alltså det var otroligt tungt, då blev jag jätteledsen och kände att vad katten är det liksom, här ligger jag på ett hemskt, det är ett jättefint hotell ska jag säga [skratt], det är sådär, femstjärnigt, allt är jättelyxigt, och det bara kändes så unket. Och det kändes som att vad ska jag med den här marmorn till, liksom, vad ska jag med det här badkaret till, när jag, jag har min dotter hemma i sängen liksom. Och det blev, jag blir till och med lite tårögd nu, för det var, alltså, ja det var en sån där verklighen ”vad fan håller jag på med?” Men då var det väldigt tufft. Då hade det varit ett tufft besök, dåliga relationer, liksom mycket som var dåligt, och så hade jag rest väldigt mycket i flera veckor.

Resandet framstår här som en ytterligare belastning, som gör att marginalerna för att hantera det övriga livet – både arbetslivet och familjelivet – blir snävare. Och omvänt, om det var tufft på jobbet, med motstridiga krav och konflikter, då upplevdes också resandet som mer påfrestande.

En liten frizon i vardagen

Men upplevelsen av att resa och att vara borta från familjen kan ibland också ha positiva inslag. Tidigare forskning har talat om resor som en möjlig ”respit” från ett stressigt vardagsliv (Westman och Etzion 2002). Även i denna undersökning fanns tendenser i den riktningen, till exempel när Fredrik, som arbetade med utbildning och teknisk support, beskrev hur det var att bo på hotell i samband med tjänsteresor:

Fredrik: Du är helt själv. Du har inget, vad ska vi säga, inget att göra som du inte själv har sett till att ha att göra i så fall, om det är arbete eller om det är nån annan aktivitet, så är det helt upp till dig så att säga. Du kan bestämma exakt själv när du ska äta, om du ska dricka en pilsner eller vad

du nu vill göra så att säga. Så det kan vara ganska skönt. Det är lite som en liten frizon i vardagen.

Främst handlade dessa upplevelser om avkoppling och tid för sig själv. Resan blev en period då man kunde luta sig tillbaka, läsa en bok eller sova ut ordentligt på hotellet, utan att behöva ta hänsyn till eller finnas till hands för andra. Men Agneta, som reste mycket som projektledare i en internationell koncern, menade också att det kunde vara skönt att slippa ifrån familjens krav på tillgänglighet och engagemang för att helt ägna sig åt sitt arbete:

Agneta: [Man kan] liksom mala på i flera dygn med det man håller på med, och man behöver inte fundera över ”vad ska vi äta till middag?” och så ska det handlas och så ska de till träningen och så ska vi tvätta, den delen försvinner ju när du är ute och reser. Du blir ju liksom inte störd på så vis i ditt jobb.

Dessa berättelser visar också att upplevelsen av resandet på flera olika sätt kan hänga samman med möjligheterna att sätta gränser. Diskussionerna om ”gränslöst arbete” handlar ofta om behovet att värna familjelivet från arbetslivets krav, och i flera exempel i tidigare avsnitt framträder resandet som ett inslag i arbetet som inkräktar på resenärernas tid för familjen. För Agneta var upplevelsen i detta fall en annan – hon fick utrymme för sitt arbete genom den gräns som resan utgjorde mot familjen. För Fredrik skapade resan istället en tidslig och rumslig frizon som för en stund gjorde det möjligt att stänga ute såväl arbete som familj.

Helt okej att män reser

Marianne, som själv börjat resa intensivt först sedan hennes barn flyttat hemifrån, tog upp en annan aspekt av hur familjesituationen kan påverka resandet. Det handlar om hur resandet och resandets konsekvenser för familjelivet uppfattas av människor i resenärens omgivning, och här finns det, menade hon, en tydlig könsskillnad. Det är jobbigare för kvinnor att resa:

Marianne: Det ligger ju väldigt mycket kvar det här köns ..., alltså kring genus här, för då när man säger, ”Marianne, du reser så mycket. Hur länge ska du göra det? Att du orkar. Vad ty ... så synd om Lars”, alltså min man. ”Det var synd om Lars att du reser så mycket, vad tycker han om det?” Så att där lägger man ju det här genus ... Det är ju inte nån som tycker synd om en kvinna för att mannen reser i tjänsten [...]. Det är helt okej att män reser. Att de jobbar, att de gör karriär. Men när kvinnor gör det så är det synd om mannen.

Kvinnor som har familj och reser mycket blir, menade Marianne, ifrågasatta på ett annat sätt än män, både av vänner och bekanta och av arbetskamrater. Detta hade hon både upplevt för egen del och hört av många kollegor som reste. Även Cecilia berättade hur hon kände att personalen på hennes barns dagis inte gillade att hon reste som hon gjorde, utan tyckte att hon borde vara mer hemma med sina barn. Sådana attityder stämmer väl överens med traditionella könsroller kring familj och resande (Bergström 2008; Roehling och Bultman 2002).

Men i intervjuerna med resenärer var det faktiskt bara Marianne och Cecilia som tydligt tog upp sådana negativa reaktioner från omgivningen. Cecilia påpekade dessutom att dagisfröknarna var "äldre kvinnor" och att hon inte kände något ifrågasättande från sin egen umgängeskrets. Flera av de andra resenärerna svarade, på frågor om omgivningens reaktioner, att de hade vänner och bekanta som även de reste i arbetet och därför inte såg det som något konstigt. När det gällde genusaspekter i synen på resande och familj förekom också, både bland resenärer och reseansvariga, en uppfattning att detta delvis var en generationsfråga. De som är unga idag, menade flera, är mer jämställda än tidigare generationer.

Förhållningssätt

Utöver resandets påverkan på familjen och familjens påverkan på resandet framträder i de intervjuades berättelser ett par mer allmänna teman när det gäller hur resenärerna försöker hantera och förhålla sig till sitt resande på ett positivt sätt. Det ena temat handlar om "intensifiering" av såväl arbetstid som fritid, det andra om resenärernas professionella skäl för sitt resande och resandet som ett eget, aktivt val.

Det ska vara kvalitetstid

En vanlig upplevelse bland de intervjuade var att "man tappar både arbetstid och fritid" när man reser. Flera resenärer försökte kompensera detta genom att arbeta koncentrerat och intensivt när de var på resa för att sedan kunna ägna sig koncentrerat och intensivt åt familjen när de kom hem. Erika, som regelbundet reste från Stockholm till företagets kontor i Köpenhamn, tyckte att hon förlorade för mycket tid om hon reste fram och tillbaka över dagen, men ville samtidigt inte vara borta från familjen mer än en natt. De dagar hon reste gick hon därför upp klockan fem, åt frukost på flyget och var på plats på Köpenhamnskontoret före nio. Sedan arbetade hon där till tio-halv elva på kvällen, övernattade på hotell och arbetade på kontoret från åtta till fyra dagen därpå. Efter flygresan (då hon också försökte arbeta) var hon sedan hemma vid halvåttatiden, lagom för att hinna vara tillsammans med sina barn en stund innan de behövde gå och lägga sig. På så sätt, menade hon, blev resandet "väldigt effektivt". Även flera andra

resenärer beskrev hur de ofta arbetade långa dagar och sena kvällar i samband med resor och övernattningar.

På samma sätt menade flera av de intervjuade att de på grund av sitt resande blev mer rädda om sin fritid, prioriterade hårdare och framförallt såg till att få tid tillsammans med familjen när de inte arbetade. Rolf, som veckopendlade mellan Göteborg och Stockholm, beskrev de dagar, i regel fredag-lördag-söndag, som han tillbringade med familjen i Göteborg:

Rolf: Jag tror man blir mer noggrann med att det ska vara kvalitetstid när man är hemma, att det man gör ska vara liksom värdefullt. Att man gör grejer ihop och man är nogga med, man tänker till på ett annat sätt än vad man gjorde förut. Förut var det ju mer liksom, då tog man mer för givet saker och ting va. Det var liksom, ja, då kunde man ju sticka iväg med kompisarna istället för att vara hemma, för man var ju ändå hemma ...

Just ordet "kvalitetstid" förekommer flera gånger i intervjumaterialet, och man kan notera att det används i tre olika sammanhang. Rolf och ett par andra resenärer talade om "kvalitetstid" hemma, tillsammans med familjen (jfr Kremer-Sadlik och Paugh 2007). Marianne talade om sin restid som "kvalitetstid" i betydelsen "egentid", det vill säga tid då hon kopplade av, läste en bok och återhämtade sig från arbetet. En annan resenär (utan familj) talade däremot om sina resor som "fem timmar kvalitetstid vid datorn på tåget", det vill säga restiden blev värdefull arbetstid. Resenärernas tal om tid pekar sammantaget mot att resandet bidrar till en större medvetenhet om hur man använder sin tid och till ett slags "intensifiering" av både arbetstid och fritid.

Jag känner mig inte som ett offer

Mer allmänt betonade resenärerna också att det faktiskt fanns flera positiva sidor med att resa i arbetet. I tidigare forskning har resande ibland associerats med en attraktiv "kosmopolitisk" livsstil och identitet (Lassen 2006, s 307-308; jfr Gustafson 2009) och med att komma ut i världen, se nya platser och lära känna andra kulturer. En del sådana motiv förekom även i denna undersökning, men de intervjuade betonade framförallt de professionella skälen för att resa.

Dels hade de flesta resenärerna ett starkt engagemang i sitt arbete – de ville göra ett bra jobb, och de upplevde att de gjorde ett bättre jobb om de reste. Flera resonerade under intervjuerna kring olika alternativ till resor (telefonmöten, videokonferenser, e-post) men framhöll att det personliga mötet har kvaliteter som inte alltid går att ersätta (Aguilera 2008). Dels upplevde flera att resandet gav tillträde till intressanta jobb och stimulerande arbetsuppgifter. Med de senaste årtiondenas utveckling mot internationalisering och ökad mobilitet har också

företags och myndigheters verksamheter alltmer organiserats så att de innebär resande, inte minst för chefer och mer kvalificerad personal (Doyle och Nathan 2001, kap 1-2). Att vara beredd att resa kan därmed underlätta eller rentav vara en förutsättning för få attraktiva tjänster. Samtidigt kan resandet mer allmänt gynna den personliga karriären genom att resenären skaffar kulturell kompetens (Oddou m fl 2000) och utvecklar sina professionella nätverk. Även Lotta, som ju ibland tyckte att resandet var slitsamt, betonade samtidigt att hon hade ett stimulerande arbete, att hon ville göra ett bra jobb, och att det var därför hon reste:

Lotta: ... jag tror på det här jobbet på nåt sätt, jag tycker att det är ett roligt jobb, och att jag, min starka tro är att om jag ska kunna göra ett bra jobb så måste jag vara i verksamheten. [...] Och jag tror på att jag måste resa för att kunna göra ett bra jobb. Så ... ja. Och den dagen jag känner att det blir för tungt, då kommer jag att sluta. Så det är egentligen, alltså jag känner att jag aktivt, jag väljer det här. Jag känner mig verkligen inte som ett offer, för jag tycker att det är ett bra jobb och det är en utmaning för mig ...

Lottas avslutande kommentar om att inte se sig som ett offer avspeglar ett annat vanligt förhållningssätt bland de intervjuade. Även om de reste mycket och resandet ibland gick ut över familj och fritid så framställde de i regel resandet som något de själva valt. Den kategori affärsresenärer som undersökts här är resursstarka människor som i de flesta fall förmodligen skulle kunna hitta ett annat arbete, med mindre resande, om de ville. Men deras betoning av självvalt resande handlar nog också om professionell identitet och självbild. De intervjuade hade ofta hög arbetsbelastning men samtidigt stimulerande arbetsuppgifter och en relativt stor frihet att själva planera och organisera det dagliga arbetet. Dessa faktorer bidrar troligen till att man ser resandet som något man själv väljer (jfr Allvin m fl 2006, s 168-169; Lewis 2003).

Avslutning

Intervjuerna med frekventa affärsresenärer visar att familjeförhållanden ofta har betydelse för om man reser, hur man reser och hur man upplever sitt resande. För dem som reser mycket kan resandet också ha stor betydelse för resenärens relation till sin familj och för hela familjens vardagliga tillvaro. Här framträder resandet framförallt som en belastning, med tidsbrist och planeringsproblem, ansträngd hemarbetsfördelning och dåligt samvete, frånvaro och saknad som möjliga konsekvenser. De positiva inslag som resandet också kan ha relaterar resenäerna i första hand till yrkeslivet snarare än till familjelivet, även om enstaka familjrelaterade fördelar också togs upp i intervjuerna.

Det är emellertid viktigt att framhålla att relationen mellan resande och familjeliv inte är lika påfrestande för alla resenärer. En viktig faktor är förstås hur familjen ser ut – hur många barn man har, hur gamla de är, om maken/makan också reser mycket, om föräldrar eller svärföräldrar har möjlighet att hjälpa till med barnpassning. Andra faktorer har att göra med resandet och dess förutsättningar. Hur ofta man reser och hur länge man är borta har stor betydelse, men också hur långt i förväg resorna bestäms och vilka möjligheter man själv har att styra sitt resande.

Dessa faktorer pekar också vidare mot några av de strategier som resenärerna hade för att hantera sitt resande i relation till familjen. Lite grovt kan man se åtminstone fyra typer av strategier. (1) Till att börja med försöker de flesta resenärer anpassa resandet efter sin familjesituation. Några avstår helt från att resa under en period, andra försöker anpassa mängden resande, hur länge i sträck man är borta, resornas förläggning i tid, eller omständigheter kring resandet som har att göra med framförhållning och planerbarhet. Ibland kan sådana anpassningar också innebära att man byter arbetsuppgifter eller arbetsplats. (2) En annan uppsättning strategier är inriktade mot att planera och etablera praktiska rutiner i familjen. Det handlar om att diskutera igenom resandet med övriga familjemedlemmar och att, så långt det nu går, ha en övergripande planering och "schemaläggning" av resandet. Det kan också handla om att involvera personer utanför det egna hushållet, som mor- och farföräldrar eller avlönad hemhjälp, för barnpassning och olika hushållsgöromål. Det handlar vidare om konkreta förberedelser på hemmaplan inför resan och att hålla kontakt med familjen när man är på resa. (3) En tredje typ av strategier gäller tidsanvändning, att resa "effektivt", att arbeta koncentrerat och intensivt när man arbetar och att prioritera samvaro med familj och nära vänner på övrig tid. Resandet tycks för många innebära en ökad medvetenhet om tid och tidsanvändning, ett slags "intensifiering" av såväl arbetstid som fritid. Detta resulterar ibland i uttalade försök att "sätta gränser" – en reaktion på de "gränslösa" arbetsvillkor som är vanliga bland affärsresenärer (Allvin m fl 2006). (4) Slutligen kan man tala om strategier som går ut på att värdesätta de positiva sidor som resandet trots allt har. Allmänt kan resor ge vidgade vyer och nya kontakter, men resandet är dessutom ofta förknippat med ett intressant arbete och stimulerande arbetsuppgifter. Ofta bidrar också själva resandet till en känsla av att man gör ett bra jobb. Att reflektera över och formulera dessa olika skäl framstod ibland i intervjuerna som viktigt för att motivera, både för sig själv och för andra, varför man reste.

En avslutande fråga gäller skillnader mellan kvinnor och män i fråga om tjänsteresor och familjeliv. Här finns två aspekter, som i praktiken hänger samman men analytiskt bör hållas isär – dels frågan om i vilken omfattning kvinnor och män reser i tjänsten och hur detta är relaterat till familjeförhållanden, dels

frågan om hur de kvinnor och män som faktiskt reser mycket i tjänsten upplever och hanterar detta resande i relation till familjen.

Totalt sett reser män betydligt mer än kvinnor i tjänsten. Detta beror delvis på den könssegregerade arbetsmarknaden, men resvaneundersökningar tyder också på att kvinnor i högre grad än män avstår från att resa av familjeskäl (Gustafson 2006). Här har av allt att döma traditionella könsroller och omgivningens förväntningar betydelse.

När det gäller de kvinnor som har ett omfattande affärsresande är intrycket emellertid att deras upplevelser och strategier i fråga om resande och familjeliv inte skiljer sig radikalt från de män som reser mycket. Några skillnader finns förvisso. Under intervjuerna tenderade de kvinnliga resenärerna att tala mer, och mer känslösamt, om familj och barn, medan männens berättelser mer handlade om planering och praktiska arrangemang. I flera fall behöll kvinnor också ett slags huvudansvar för hem och familj även när de reste, vilket inte förekom bland manliga resenärer (jfr Bergström 2009). Men ofta beskrev både manliga och kvinnliga resenärer en strävan att ha en jämlik fördelning av hemarbetet, och flera tyckte att de lyckades ganska bra med detta (även om man, återigen, bör göra en reservation för att resenärernas partners inte ingått i intervjuundersökningen). En möjlig tolkning av detta är att de kvinnor som trots allt reser mycket är en "selektad" grupp, som prioriterar sin yrkesmässiga karriär högt och har en omgivning som accepterar detta, och därmed också deras resande. Dessutom var de intervjuade resenärernas makar och sambor genomgående yrkesarbetande, i flera fall med ansvarsfulla och krävande arbeten, ibland också med ett eget tjänsteresande. Under sådana omständigheter finns kanske mindre utrymme för traditionella könsroller och för en väldigt skev fördelning av hem- och hushållsarbete (jfr Aziz och Cunningham 2008). En sådan tolkning stöds i viss mån av tidigare forskning, som tyder på att en jämnare ansvarsfördelning i hemmet kan uppstå när båda makarna har en stark orientering mot yrkesmässig karriär (Magnusson 2006, s 215-216).

Denna tolkning, liksom flera av de tidigare resonemang som förts, pekar mot det faktum att frekventa affärsresenärer överhuvudtaget är en selektad grupp. De är mestadels resursstarka människor med bra jobb, stimulerande arbetsuppgifter och ett starkt engagemang för sitt arbete. De har i regel ett visst mått av frihet att själva styra och planera sitt arbete, samtidigt som de ofta har krävande arbeten och långa arbetstider. Parallellt med detta vill de vara bra makar, sambor och föräldrar. Dessa olika faktorer påverkar i hög grad deras förhållningssätt till sitt resande. De innebär en latent risk för konflikter mellan resor, arbete och familjeliv, men leder också till en stark betoning av arbete och resande som ett eget, aktivt val.

Referenser

- Aguilera A (2008): "Business travel and mobile workers". *Transportation Research Part A*, vol 42, nr 8, s 1109-1116.
- Allvin M m fl (2006): *Gränslöst arbete: socialpsykologiska perspektiv på det nya arbetslivet*. Malmö: Liber.
- Aziz S, Cunningham J (2008): "Workaholism, work stress, work-life imbalance: Exploring gender's role". *Gender in Management*, vol 23, nr 8, s 553-566.
- Bergman A, Gustafson P (2008): "Tjänsteresor, tillgänglighet och relationen mellan arbete och familjeliv". *Arbetsmarknad & Arbetsliv*, vol 14, nr 2, s 11-28.
- Bergström G (2008): "Ett könsperspektiv på resor i arbetet". *Arbetsmarknad & Arbetsliv*, vol 14, nr 2, s 29-50.
- Bergström G (2009): "Working life on the move, domestic life at a standstill? Work-related travel and the responsibility for home and family". Artikelmanus.
- Bonnet E, Collet B, Maurines B (2008): "Working away from home: Juggling private and professional lives". I Canzler W, Kaufmann V, Kesselring S (red): *Tracing mobilities: Towards a cosmopolitan perspective*. Aldershot: Ashgate.
- Darrah CN, Freeman JM, English-Lueck J-A (2007): *Busier than ever! Why American families can't slow down*. Stanford CA: Stanford University Press.
- Davies K (2004): "Mobile solutions – mobile lives? Or the seamless interface between work and the rest of life?" Uppsats till den 22:a nordiska sociologkongressen i Malmö.
- Doyle J, Nathan M (2001): *Wherever next? Work in a mobile world*. London: The Industrial Society.
- Espino CM m fl (2002): "International business travel: Impact on families and travelers". *Occupational and Environmental Medicine*, vol 59, nr 5, s 309-322.
- Guest D (2002): "Perspectives on the study of work-life balance". *Social Science Information*, vol 41, s 255-279.
- Gustafson P (2005): Resor i arbetet: En kartläggning av svenskarnas tjänsteresor 1995-2001. Forskningsrapport 135. Göteborg: Sociologiska institutionen, Göteborgs universitet.
- Gustafson P (2006): "Work-related travel, gender and family obligations". *Work, Employment and Society*, vol 20, nr 3, s 513-530.
- Gustafson P (2009): "More cosmopolitan, no less local: The orientations of international travellers". *European Societies*, vol 11, nr 1, s 25-47.
- Hill EJ m fl (2004): "A cross-cultural test of the work-family interface in 48 countries". *Journal of Marriage and the Family*, vol 66, nr 5, s 1300-1316.
- Ivancevich JM, Konopaske R, DeFrank RS (2003): "Business travel stress: A model, propositions and managerial implications". *Work and Stress*, vol 17, nr 2, s 138-157.
- Kremer-Sadlik T, Paugh AL (2007): "Everyday moments: Finding quality time in American working families". *Time and Society*, vol 16, nr 2/3, s 287-308.
- Kugelberg C (2006): "Constructing the deviant other: Mothering and fathering at the workplace". *Gender, Work and Organization*, vol 13, nr 2, s 152-173.
- Larsson J (2007): Om föräldrars tidspress – orsaker och förändringsmöjligheter. Forskningsrapport nr 139. Göteborg: Sociologiska institutionen, Göteborgs universitet.

- Lassen C (2006): "Aeromobility and work". *Environment and Planning A*, vol 38, nr 2, s 301-312.
- Lewis S (2003): "The integration of paid work and the rest of life: Is post-industrial work the new leisure?" *Leisure Science*, vol 22, nr 4, s 343-355.
- Loosemore M, Waters T (2004): "Gender differences in occupational stress among professionals in the construction industry". *Journal of Management in Engineering*, vol 20, nr 3, s 126-132.
- Lowry D, Moskos M (2008): "Mobile phones, spillover and the 'work-life balance'". I Hislop D (red): *Mobility and technology in the workplace*. London: Routledge.
- Magnusson E (2006): *Hon, han och hemmet: Genuspsykologiska perspektiv på vardagslivet i nordiska barnfamiljer*. Stockholm: Natur och Kultur.
- Oddou G, Mendenhall ME, Ritchie JB (2000): "Leveraging travel as a tool for global leadership development". *Human Resource Management*, vol 39, nr 2/3, s 159-172.
- Presser HB, Hermsen JM (1996): "Gender differences in the determinants of work-related overnight travel among employed Americans". *Work and Occupations*, vol 23, nr 1, s 87-115.
- Roehling PV, Bultman M (2002): "Does absence make the heart grow fonder? Work-related travel and marital satisfaction". *Sex Roles*, vol 46, nr 9/10, s 279-93.
- SCB (2003): *Tid för vardagsliv: Kvinnors och mäns tidsanvändning 1990/91 och 2000/01*. Stockholm: SCB.
- Vormbrock JK (1993): "Attachment theory as applied to wartime and job-related marital separation". *Psychological Bulletin*, vol 114, nr 1, s 122-144.
- Westman M, Etzion D (2002): "The impact of short overseas business trips on job stress and burnout". *Applied Psychology*, vol 51, nr 4, s 582-592.